

Toruń, 29.03.2019

Dr hab. Anna Branach-Kallas, prof. UMK
Katedra Filologii Angielskiej
Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Recenzja dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i organizacyjnego dra Stankomira Niciei w postępowaniu habilitacyjnym

1. Sylwetka Habilitanta

Pan dr Stankomir Nicieja od roku 2006 pracuje jako adiunkt, a w latach 1997-2006 był zatrudniony jako asystent w Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu Opolskiego. Od września 2018 roku sprawuje funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Filologii Angielskiej Uniwersytetu Opolskiego ds. nauki i współpracy. W latach 1997-2014 pracował jako lektor języka angielskiego w Wyższej Szkole Zarządzania i Administracji w Opolu, w latach 2002-2005 był wykładowcą w Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych w Opolu, a od 2008 roku do dziś wykłada w Wyższej Szkole Filologicznej we Wrocławiu. Dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa uzyskał w roku 2005 na podstawie rozprawy pt. *In the Shadow of the Iron Lady: The Cultural Phenomenon of Thatcherism and Its Representation in Contemporary British Novel*.

2. Ocena monografii stanowiącej osiągnięcie wg art. 16 Ustawy ...

Głównym osiągnięciem w rozumieniu art. 16 Ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym wskazanym przez Habilitanta jest monografia autorska pt. *Lessons from the East: Representations of East Asia in Contemporary Anglophone Films*

and Novels (Peter Lang 2018). Licząca 289 stron rozprawa jest ukoronowaniem dotychczasowego rozwoju naukowego Habilitanta. Praca ta stanowi studium sposobów obrazowania Azji Wschodniej w literaturze i filmie anglojęzycznym i potwierdza długoletnie zainteresowanie Habilitanta literaturą, kinem, historią oraz polityką. Autora interesuje przede wszystkim ewolucja stereotypów i schematów konceptualnych towarzysząca transformacjom relacji pomiędzy Azją Wschodnią a światem zachodnim pod wpływem czynników politycznych, społecznych i ekonomicznych. Punktem wyjścia jest dychotomia pomiędzy Wschodem a Zachodem zaobserwowana przez Edwarda Saïda w klasycznym już dziś dziele *Orientalizm*, w którym Orient jest wytworem wyobraźni Europejczyków, podporządkowanym ideologii kontroli, wyzysku i dominacji. Podczas gdy lęk i fascynacja innością kształtowały głównie rasistowskie stereotypy dotyczące wybranego obszaru do początku XX wieku, w okresie późniejszym wyobrażenia te przyjęły formę bardziej różnorodnych narracji, w których Azja Wschodnia jawi się jako źródło wzorców moralnych i odnowy duchowej, wyidealizowanej nowoczesności czy też istotnych inspiracji estetycznych. Autor słusznie zauważa, iż większość badań poświęcono do tej pory negatywnym wyobrażeniom na temat Azji Wschodniej, dlatego koncentruje się przede wszystkim na pozytywnych stereotypach i swoistej idealizacji Azji, która stanowi drugie oblicze orientalizmu. W zamierzeniu Autora, praca nie ma stanowić historycznego omówienia wszystkich filmów i powieści na temat Azji Wschodniej. Dąży On raczej do ukazania, na podstawie wybranych utworów, wątków wschodnioazjatyckich w kulturze europejskiej i amerykańskiej oraz środków artystycznych kreujących specyficzny obraz interesującego Go obszaru. Chiny i Japonia są głównym przedmiotem rozważań Habilitanta, jednak nawiązuje On również do wyobrażeń Zachodu na temat Korei i Tajwanu.

Po zarysowaniu we wstępie ram teoretycznych analizy, w rozdziale I Autor przedstawia, w ujęciu historycznym, kształtowanie się relacji pomiędzy Zachodem a Azją Wschodnią. Odnosi się do klasycznych utworów z gatunku literatury podróżniczej, takich jak dzieła Marco Polo oraz Jana z Mandeville, a także do anglojęzycznej literatury pięknej z XVIII wieku, np. *Dalszych przygód Robinsona Crusoe* Daniela Defoe czy wzorowanej na *Listach*

Perskich Monteskiusza powieści epistolarnej *Obywatel świata* Olivera Goldsmitha. Ukazuje wkład misjonarzy jezuickich w rozwój europejskiej sinologii oraz ich rolę w popularyzowaniu filozofii i kultury Wschodu w Europie. Stara się udowodnić, iż w epoce Oświecenia w percepcji Europejczyków Chiny stanowiły tajemniczy ład i wzorzec znakomicie zarządzanego państwa, a negatywne stereotypy, dotyczące okrucieństwa czy obludy Azjatów, upowszechniły się na początku XIX wieku za sprawą takich autorów jak komandor George Anson i jego zapisków z podróży. Dr Nicieja słusznie obarcza odpowiedzialnością za zmianę europejskiego stosunku do Chin misję Lorda George'a MacCartneya z 1793 roku, która miała doprowadzić do otwarcia Cesarstwa Chińskiego na handel z Zachodem, lecz zakończyła się fiaskiem. Ciąg konfliktów, zapoczątkowany przez wojny opiumowe, wymusił na Chinach koncesje ekonomiczne, które osłabiły dotychczasowy autorytet Cesarstwa. Podczas gdy Japonia, zmuszona do otwarcia się na zachodnie rynki przez Stany Zjednoczone, dostosowała się prędko do oczekiwań Zachodu, Chiny zyskały reputację kraju słabego i zacofanego. W kolejnych dekadach, jak argumentuje Habilitant w rozdziale II, wraz z migracją Azjatów do Ameryki Północnej, rozpowszechniło się pojęcie *yellow peril*, stanowiące wyraz lęku i swoistej „sinofobii”. Autor przywołuje w tej części pracy utwory Pierre'a Loti i Johna Longa, które wprowadziły do literatury europejskiej postać Madame Butterfly, a także utwory Saxa Rohmera i Earla Derr Biggersa, w których pojawiły się ikoniczne postaci Fu Manchu i Charlie Chan. Ponadto, Kandydat omawia genezę mitu londyńskiego Chinatown, słusznie wskazując na kluczową w tym aspekcie rolę opowiadań Thomasa Burke'a *Limehouse Nights: Tales of Chinatown* z 1916 roku. Ilustruje rolę rozwijającej się kinematografii w utrwalaniu tych stereotypów. Wskazuje również na pozytywną percepcję Azji w pisarstwie podróżniczym Isabelli Lucy Bird. Opisuje zjawisko *japonisme* i liczne przypadki fascynacji impresjonistów i modernistów kulturą japońską.

Tę część pracy kończy historyczny rys na temat transformacji ekonomiczno-politycznych, które wpłynęły na zmianę wizerunku Azji Wschodniej w drugiej połowie XX wieku: Japonia jawi się jako naród barbarzyńców podczas II wojny światowej, natomiast w takcie zimnej wojny przyjmuje rolę sprzymierzeńca USA. Chiny, wręcz odwrotnie,

postrzegane jako ofiara Japończyków podczas wojny, stają się wrogiem Zachodu po rewolucji Mao, ikoną totalitarnej przemocy, szczególnie po mało chwalebnej interwencji w Tybecie. Pod koniec XX wieku Japonia postrzegana być zaczyna jako konkurent Zachodu na globalnych rynkach, na przełomie XXI wieku natomiast ekspansja gospodarcza Chin kształtuje obraz tego kraju jako utopię kapitalistycznej innowacyjności i elastyczności. Zdaniem Kandydata, po 2001 roku fobie związane z Azją Wschodnią zastępuje groźba terroru islamskiego. Chiny stają się także coraz bardziej lukratywnym rynkiem dla produktów zachodnich, stąd wyrozumiałość producentów amerykańskich wobec oczekiwań chińskiego reżimu, postawa negocjacji i kompromisu. Habilitant omawia tu pojęcie techno-orientalizmu wprowadzone przez Davida Morleya i Kevina Robinsa dla opisanego estetyki postmodernistycznej, w której nowe technologie stają się wyrazem japońskiej tożsamości.

Podczas gdy dwa pierwsze rozdziały opierają się na wcześniejszych pracach i przedstawiają stan badań w interesującej Autora dziedzinie, bardziej oryginalne i samodzielne są kolejne części analityczne. W rozdziale III Habilitant omawia szereg zagadnień w oparciu o bogatą filmografię, która, w moim odczuciu, dla uwypuklenia obszaru badawczego i łatwiejszej orientacji czytelnika, powinna być wyszczególniona pod osobnym hasłem w bibliografii rozprawy. Przedmiotem interpretacji jest tu na przykład *Karate Kid* w reż. J. Avildsena z 1984 roku, remake tego filmu z 2010 w reż. H. Zwarta, *Ostatni samuraj* w reż. E. Zwicka z 2003 roku, *Gran Torino* w reż. C. Eastwooda z 2009 roku, a także szereg innych mniej znanych produkcji kinowych, powstałych również w Polsce (*Moja krew* w reż. M. Wrony z 2008 roku). Istotnym zagadnieniem jest na przykład kwestia męskości, a raczej jej kryzysu, oraz wpływu wschodnich sztuk walki na wizerunek mężczyzny w filmach z Bruceem Lee w roli głównej. Sprawność fizyczna uzyskana dzięki treningom w połączeniu ze swoistą etyką azjatycką staje się wzorcem i źródłem przemiany dla sfrustrowanych bohaterów świata zachodniego. Autor słusznie dostrzega związek tego nowego etosu męskości z neoliberalną ideologią kapitalistyczną, wydaje mi się jednak, że ciekawe byłoby tu również porównanie do modelu *muscular Christianity*, popularnego w Europie i Ameryce Północnej na przełomie XIX i XX wieku. Autor zwraca uwagę na szerszy ideologiczny i symboliczny

potencjał omawianych filmów, w tym na kształtowanie się silnych postaci kobiecych. Złożona analiza konstruktu męskości, z uwzględnieniem takich czynników jak klasa i rasa, a także kryzys światopoglądowy wywołany wojną w Wietnamie oraz przywłaszczenie etosu azjatyckiej męskości w celach konserwatywnych w filmach obrazujących ultra-męskich białych bohaterów, uważam za najbardziej wnikliwą część rozprawy dra Niciei.

Kolejnym przedmiotem rozważań jest gatunek utopii, który Habilitant analizuje w oparciu o powieść Aldousa Huxleya z 1962 roku *Wyspa*, *Zagubiony horyzont* Jamesa Hiltona z 1933 roku oraz *Eat, Pray, Love* Elizabeth Gilbert z 2006 roku. Inspiracją duchowością wschodu to główny motyw tych utworów, podczas gdy w antyutopiach wielkiego ekranu, takich jak filmy *Blade Runner* w reż. Ridleya Scotta (1982), *Blade Runner 2049* w reż. D. Villeneuve (2017), *Atlas chmur*, w reż. L. Wachowski, T. Tykwer (2012), *2012* w reż. R. Emmericha (2009), Chiny stają się przywódcą nowego globalnego ładu, a wschodnioazjatycka metropolia kluczowym elementem konwencji cyberpunku. Ciekawe są tu rozważania Habilitanta na temat bytu w świecie cyborga, hybrydyczności, zjawiska „whitewashingu” oraz kontrowersji, jakie budzi obsadzanie białymi aktorami ról postaci azjatyckich. Przekonująca jest tu wizja Tybetu jako symbolu pokojowych, uduchowionych wartości, w odróżnieniu od okrutnych Chin, w interpretacji takich filmów jak *Kundun* Martina Scorsese’a i *Seven Years in Tibet* Jean-Jacquesa Annauda z 1997 roku. W ostatnim rozdziale dr Nicieja podejmuje również wątek gry stereotypów na tle romantycznych relacji międzyrasowych zarysowanych w powieściach *The Red Queen* Margaret Drabble (2004) oraz *A Thousand Autumns of Jacob de Zoet* Davida Mitchella (2010), a także w filmach, takich jak np. *Między słowami*, reż. S. Coppola (2003) czy *Miss Kicki*, reż. H. Liu (2009). Monografię kończy interesująca, syntetyczna konkluzja.

Struktura rozprawy jest klarowna, a wywód przejrzysty i logiczny. Monografia jest dobrze skomponowana, a rozważania Habilitanta są ciekawe i absorbujące. Ponadto rozprawa dr Niciei stanowi dowód świetnej orientacji Autora w dziedzinie przenikania się kultur Wschodu i Zachodu, a Jego wiedza na temat wątków wschodnioazjatyckich w historii kinematografii oraz samych konwencji filmowych jest wręcz imponująca. Należy podkreślić,

iż dr Nicieja nie ogranicza się do kontekstu brytyjskiego i amerykańskiego, przywołuje bowiem również kontekst polski, a także francuski, omawiając np. utwory literackie Pierre'a Lotiego, André Malraux, Paula Nizana, a także zjawisko „sinofili” we Francji podczas rewolty studenckiej 1968 roku. W obliczu rozległej wiedzy Habilitanta tym bardziej rozczarowuje skromne instrumentarium teoretyczne, na którym opiera się analiza. Z wyjątkiem klasycznego dzieła Saida, które bez wątpienia ma istotne przełożenie w rozprawie, oraz równie znanych tez brytyjskiej szkoły studiów kulturowych reprezentowanej przez Stuarta Halla, Autor rzadko czerpie z antropologii kultury, konsekwentnie przywołując jedynie pojęcie techno-orientalizmu (choć zabrakło tu odwołań do ważnej publikacji *Techno-Orientalism: Imagining Asia in Speculative Fiction, History, and Media* (2015) Davida S. Roha) i nawiązując do prac Slavoya Žižka (z niezrozumiałych dla mnie przyczyn określonego jako „notorious” philosopher na str. 231). Szkoda, że nie wykorzystano w pracy licznych postkolonialnych opracowań mechanizmów funkcjonowania stereotypów (poczynając od tez Homi K. Bhabhy po prace bardziej współczesne, np. *In Stereotype: South Asia in the Global Literary Imaginary* (2014) Mrinalini Chakravorty), fantazji kolonialnych czy też bogatej teorii transferu kulturowego. Rozprawę *Lessons from the East* uważam za ciekawą i bogatą materiałowo, jednak zawarte w niej interpretacje są w dużej mierze opisowe, czemu mogłaby zaradzić bardziej rozbudowana metodologia.

3. Ocena dorobku naukowego po uzyskaniu stopnia doktora

W dorobku naukowym dra Stankomira Niciei po zdobyciu stopnia doktora znajduje się monografia habilitacyjna, monografia autorska oparta na rozprawie doktorskiej, 24 rozdziały w monografiach zbiorowych, 2 artykuły w czasopismach, a także współredakcja 5 monografii zbiorowych. Większość prac ukazała się w Polsce, jednak są wśród nich także teksty opublikowane w dobrych i dość dobrych wydawnictwach zagranicznych, takich jak Universitätsverlag Winter, Springer czy Peter Lang. Jest to dorobek, który wskazuje na konsekwentny rozwój Habilitanta, muszę jednak zaznaczyć, iż znikoma część tych prac ukazała się w czasopismach naukowych. Dr Nicieja przedstawił rezultaty swoich badań na 43

międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych, w tym w Wielkiej Brytanii, w Irlandii, w Kanadzie, w Niemczech, w Serbii, w Albanii, w Republice Czeskiej, w Portugalii, w Hiszpanii, w Korei Południowej i na Tajwanie. Mobilność i aktywność konferencyjną Habilitanta uważam za imponującą. Wyrażam nadzieję, że samodzielność badawcza zachęci dra Nicieję do publikowania w prestiżowych czasopismach o szerokim zasięgu, co bez wątpienia wydatnie podniesie wskaźnik cytowań oraz wyniki parametryzacji Jego dorobku.

W autoreferacie Habilitant wymienia trzy głównie nurty w badaniach podjętych po doktoracie: (1) współczesna powieść brytyjska; (2) studia nad utopią i antyutopią; (3) obrazy Azji Wschodniej w kulturach Zachodu. W odniesieniu do punktu pierwszego najistotniejszym osiągnięciem jest opublikowana w roku 2010 monografia podoktorska *In the Shadow of the Iron Lady: Thatcherism as a Cultural Phenomenon and Its Representation in Contemporary British Novel*, którą uważam za interesujący przyczynek do badań nad thatcheryzmem jako zjawiskiem politycznym o szerokim zasięgu kulturowym. Autor interpretuje szereg powieści cenionych autorów brytyjskich takich jak Martin Amis, Margaret Drabble, Ian McEwan czy Allan Hollinghurst i in. Studia nad utopią i antyutopią zaowocowały natomiast publikacją kilku artykułów na temat twórczości Tomasza Morusa, H.G. Wellsa, czy próby ujęcia angielskiej konwencji utopijnej w świetle historycznym (*Ethos* 2017). Artykuły te mają jednak bardziej charakter popularno-naukowy, gdyż opierają się na bardzo skromnej kwerendzie, z pominięciem nadzwyczaj bogatej bibliografii, która powstała już w tym obszarze badań. Jest to zaskakujące tym bardziej, iż Habilitant jest członkiem Utopian Studies Society i regularnie uczestniczy w organizowanych przez to stowarzyszenie konferencjach. Trzeci obszar badawczy Habilitanta obejmuje wątki wschodnioazjatyckie; większość z przedstawionych do oceny artykułów odnosi się do tematyki podjętej w pracy habilitacyjnej. W tej grupie warto jednak zwrócić uwagę na dwa eseje: „Pożegnanie z orientalizmem: zmieniające się wizje Dalekiego Wschodu we współczesnej prozie brytyjskiej”, wnikliwy rys historyczny opublikowany w prestiżowej serii *Orient i literatura* nakładem wydawnictwa UMK (2015) oraz „East-Asian Echoes of the Great War” w tomie: *Re-Imagining the First World War* (Cambridge Scholars Publishing 2015), gdzie Autor omawia

udział Chińczyków w pierwszej wojnie światowej, temat ważny, który w momencie publikacji tekstu nie doczekał się zbyt wielu opracowań.

Po uzyskaniu stopnia doktora Kandydat podjął zatem tematykę bardzo różnorodną, a Jego zainteresowania ewoluowały od badań poświęconych wyłącznie literaturze po badania gatunków filmowych, zarówno w kontekście brytyjskim (który go pierwotnie fascynował), jak i w kontekście amerykańskim. Fascynacja historią i kulturą Dalekiego Wschodu sytuuje badania podjęte przez dr Nicieję w dużo szerszym kontekście postkolonialnym i komparatystycznym. W dorobku Habilitanta odnotować można jednak pewne elementy, które nadają Jego osiągnięciom charakter spójny merytorycznie: zainteresowanie zagadnieniami natury polityczno-ekonomicznej, fantazją i utopią jako swoistą alternatywą wobec konwencji realistycznej, w końcu innością i kontestacją. Choć dorobek Kandydata nie jest szczególnie bogaty pod względem ilości publikacji, w moim przekonaniu jest to dorobek wystarczający, który udowadnia gotowość dr Niciei do pojęcia obowiązków samodzielnego pracownika nauki.

4. Ocena działalności dydaktycznej

Osiągnięcia dydaktyczne Habilitanta oceniam bardzo wysoko. Prowadził seminaria magisterskie i licencjackie na Uniwersytecie Opolskim (zadania przydzielane zwykle pracownikom samodzielnym), jak również zajęcia z zakresu praktycznej nauki języka angielskiego, literaturoznawstwa, kulturoznawstwa, historii Anglii i USA, kultur cyfrowych oraz kursy dla studentów medycyny. Co istotne, swoje fascynacje naukowe wykorzystuje w pracy dydaktycznej, oferując kurs wprowadzający do badań nad filmem. Jest kierownikiem szkoły języka angielskiego dla obcokrajowców, opiekował się Kołem Naukowym Filmoznawców i Kulturoznawców przy Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu Opolskiego, a także koordynuje program nauczania języka chińskiego na Wydziale Filologicznym UO. Był promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim o tematyce postkolonialnej na Uniwersytecie Opolskim. Odbył miesięczne staże dydaktyczne na uniwersytetach w Indonezji i na Tajwanie oraz wziął udział w wymianie dydaktycznej z

uniwersytetami w Hiszpanii, Niemczech, Czechach, Chorwacji, Serbii, Bośni i Hercegowinie oraz Afganistanie w ramach programów Erasmus Plus i Erasmus Plus Key Action. Jego działalność dydaktyczno-organizacyjna została doceniona przez władze uczelni, bowiem czterokrotnie Kandydata wyróżniono nagrodą za osiągnięcia w działalności dydaktycznej i organizacyjnej JM Rektora Uniwersytetu Opolskiego.

5. Dorobek organizacyjny i popularyzatorski

Dr Stankomir Nicieja jest osobą wyjątkowo mobilną i aktywną w dziedzinie popularyzacji nauki. Jako członek zarządu Stowarzyszenia Nauczycieli Akademickich Filologii Angielskiej jest postacią znaną i cenioną w kręgach polskich anglistów. Wygłosił kilka wykładów gościnnych na Tajwanie, co roku prowadzi warsztaty dla licealistów opolskich. Był współorganizatorem pięciu prestiżowych międzynarodowych konferencji na Uniwersytecie Opolskim, w tym pionierskiej w środowisku polskim konferencji na temat Australii (*Australia: Identity, Memory and Destiny*, 2006) oraz cieszących się dużym uznaniem interdyscyplinarnych konferencji o oryginalnej tematyce, takich jak *Evil, Ugliness, Disgrace in the Cultures of the West and East* (2010), *Poisoned Cornucopia* (2012), *The Outlandish, Uncanny, and Bizarre* (2014), czy *Disease, Death, Decay* (2016). Autorytet dr Niciei jako znawcy kultur Dalekiego Wschodu jest niepodważalny, gdyż jest On członkiem rady doradczej Asia Theories Network oraz The University Consortium of the 21st Century Maritime Silk Road, Xiamen University. Jego aktywność jest widoczna również poza środowiskiem ściśle akademickim, bierze bowiem udział w pracach grupy roboczej Polska-Chiny przy Wojewodzie Opolskim, opiniującej projekty w zakresie współpracy regionalnej polsko-chińskiej, jest także głównym organizatorem obchodów Chińskiego Nowego Roku na Uniwersytecie Opolskim.

6. Konkluzja

Przedstawione do recenzji artykuły Habilitanta świadczą o Jego rosnącej samodzielności badawczej. Osiągnięcia dydaktyczno-organizacyjne oraz popularyzatorskie dr Stankomira Niciei potwierdzają, iż Habilitant jest ważnym pracownikiem Instytutu Anglistyki

Uniwersytetu Opolskiego. Jego działalność na rzecz środowiska akademickiego oraz zaangażowanie we współpracę międzynarodową sprawiają, że Kandydat jest cenionym w Polsce badaczem. Rozprawa habilitacyjna i dorobek Pana doktora Stankomira Niciei, mimo pewnych zastrzeżeń, potwierdzają samodzielność badawczą Habilitanta i stanowią ukoronowanie wieloletnich badań. Przedstawiony do oceny materiał rysuje konsekwentny rozwój naukowy, potwierdzony publikacjami, licznymi wystąpieniami konferencyjnymi oraz wyjątkową mobilnością i zaangażowaniem popularyzatorskim Kandydata.

*Ustawa z dnia 14.03. 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym, znowelizowana Ustawą z dn. 18.03.2011 r. o zmianie Ustawy ..., oraz Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 1.09.2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego określa, że do postępowania habilitacyjnego może zostać dopuszczona osoba, która posiada stopień doktora oraz osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową. **Ponieważ, w moim przekonaniu, dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny Pana dra Stankomira Niciei spełnia kryteria stawiane habilitantom przez Ustawę o stopniach naukowych, wnioskuję o dopuszczenie Kandydata do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.***

Auro Brana J-Kello,